

oplysninger, egentlig ikke altid så væsentligt – det fylder meget i sin mangfoldighed og læseren taber tråden.

Bilagene inklusive bl.a. noter og kildeoversigt er forbilledlige. Dog et lille hjertesuk af mere teknisk karakter. Visse af bilagene er sat med en lille typografi, men de har samme bredde som brødteksten. Det er næsten ikke til at læse de alt for lange linier, og det er svært at skifte fra den ene til den anden. Det havde været en venlighed over for læseren at sætte disse bilag i to spalter.

Dorthe Falcon Møller

NIKLAS STENLÅS: Den inre kretsen. Den svenska ekonomiska elitens inflytande över partipolitik och opinionsbildning 1940-1949. Arkiv förlag 1998. 368 s.

»I april 1942 träffades ett 20-tal industrimän från den svenska industrins toppskikt i Operakällarens entresolvåning.« Så dramatisk slår Niklas Stenlås tonen an i sin afhandling (fra Uppsala Universitet) om den svenske økonomiske elites forsøg på at erobre politisk indflydelse og dagsordensfastsættelse i 1940'erne. Det skal da også indledningsvis slås fast, at der er tale om en meget spændende afhandling – omend den ikke litterært kan holde stilen fra den indledende sentens. Det gælder især den noget (for) lange indledning (de første tre kapitler på i alt 67 sider). Her gennemgår forf. blandt andet den begrænsede svenske og den noget mere omfattende internationale forskning i relationen mellem industri og politik, og når frem til at definere den indre kreds (bogens titel) som »den dominerande och politiskt agerande delen af den ekonomiska elitens« (s. 30). Ud fra denne lidt løse definition har forf. sat sig for at undersøge den indre kreds politiske, organisatoriske og sociale indhold.

I bogen søger Niklas Stenlås at vise, hvordan en lille gruppe mænd (der var ingen kvinder) fra de største svenske virksomheder og fra erhvervslivets organisationer i løbet af 1940'erne satser store personlige og økonomiske ressourcer på at påvirke svensk politik og offentlighed. Det sker ikke bare for personlig vindings skyld, men snarere ud fra disse mænds opfattelse af sig selv som samfundets naturlige bærende kræfter. Ud fra en sådan selvopfattelse føler denne gruppe sig kaldet til at gå i kamp mod den stadig stærkere arbejderbevægelse og dennes socialdemokratisering af samfundet.

Den indre kreds er imidlertid ikke nogen formel organisation med trykte vedtægter og velordnede afleveringer af arkivalier til det svenske rigsarkiv. Forf. har selv måttet stykke billedet af en sådan kreds sammen, og det er denne vellykkede præstation, der er bogens styrke. Hovedparten af bogen (kap. 4-8) er således viet til at skildre en række aktiviteter som alle udsprang fra det, som efterhånden tegner sig tydeligere og tydeligere som »den inre kretsen«. Niklas Stenlås viser overbevisende, hvordan der hele tiden er sammenfald mellem erhvervslivets centrale netværk og ledelsen i erhvervslivets organisationer. Og dette sammenfald bliver især tydeligt i de politiske aktiviteter som Stenlås undersøger. Forf. har ikke kunne få adgang til de mest centrale arkiver (vedrørende de nedenfor nævnte organisationer Libertas, Garantistiftelsen 1946, Näringslivets fonds), og har måtte gå en omvej over virksomhedsarkiver. På baggrund af brevvekslingerne mellem virksomhedernes administrerende direktører (de centrale aktører i afhandlingen) er det lykkedes Niklas Stenlås at tegne et ret detaljeret billede af den økonomiske elites politiske strategier.

Statens øgede interesse for at trække erhvervslivet med i en overordnet sam-

fundsplanlægning fik sidst i 1930'erne erhvervslivet til at gå mere samlet til modstand. Et af de første konkrete tiltag var stiftelsen af Näringslivets fond med henblik på at sikre Svenska Dagbladets fortsatte eksistens som et ikke-socialdemokratisk talerør (kap. 4). Efter at have reddet avisen fortsatte fonden sin opinionsdannende virksomhed. Ledelsen i Näringslivets fond – de såkaldte »huvudmän« – repræsenterede en række af de største svenske virksomheder. Adgangskortet til denne klub var et indskud på 50.000 – men på trods af denne ret høje pris voksede antallet af hovedmän fra de oprindelige 16 til 77 i starten af 1950'erne. Niklas Stenlås opregner, at i 1944 sad de 30 huvudmän i ikke mindre end 260 virksomhedsbestyrelser (s. 88). Det var kendetegnende for denne og for de kommende initiativer, at man via komplicerede ejerkonstruktioner forsøgte at skjule, hvor pengene kom fra. Det var imidlertid ikke kun Svenska Dagbladet som var i økonomiske problemer. Det samme gjaldt for en række borgerligt sindede provinsblade, og efter nogle overvejelser om hvordan satte Näringslivets Fond i samarbejde med den svenske arbejdsgiverforening og Sveriges Industriförbund en større støtteaktion i værk (kap. 5). Via en særlig stiftelse – Libertas – lykkedes det i perioden 1942-1950 at fordele hele 16 millioner kroner fra arbejdsgiverforeningen til 49 aviser. En sådan massiv støtte til pressen oplevedes af initiativtagerne som en nødvendig indsats overfor den socialdemokratiske presses fremgang og økonomiske tilknytning til arbejdsbevægelsen. Det mest bemærkelsesværdige var, at dette skete uden at hverken offentligheden eller flertallet af arbejdsgiverforeningens medlemmer vidste besked.

Denne hemmeligholdelse var dog endnu mere udpræget når det kom til den noget mere kontroversielle støtte til de politiske partier (kap. 6). Støtten gik både til Folkpartiet, Bondeförbundet og Högerpartiet – det var dog især til sidstnævnte, at båndene var tætte. I 1942 finansierede industrien via den såkaldte »Garantikasse« Högerens rigsdagsgruppes sekretariat – Niklas Stenlås ser dette sekretariat som »ett kommunikationsorgan mellan den inre kretsen och högern« (s. 131). Støtten havde ellers i starten karakter af støtte i forbindelse med udgifter til valgkamp, men fra midten af 1940'erne begyndte en mere samlet offensiv at tage form. Bærende var et personsammenfald mellem den indre kreds og Högerpartiets ledelse, og i alt førtes 1944-1949 via Garantikassen 12 millioner over i Högerpartiet. Garantikassen havde flere funktioner: den sikrede bidragsdernes anonymitet, den sikrede politikerne mod specifikke krav fra enkelte virksomheder og ikke mindst sikredes den indre kreds nøgleposition. Forf. beskriver således den indre kreds som Högerpartiets sponsor (s. 145). Der var ikke knyttet direkte vilkår til partistøtten, men Niklas Stenlås vurderer i sin undersøgelse af partiernes reaktion på støtten (kap. 8), at modtagelsen skabte et afhængighedsforhold til giverne.

Op til valget i 1948 samlede den indre kreds endnu engang kræfterne i et forsøg på at forhindre Socialdemokratiet i at genvinde regeringsmagten (kap. 7). Tilbage i 1946 havde man som et led i kampen mod et socialdemokratisk skatteforslag stiftet en kamporganisation med det diskrete navn Garantistiftelsen 1946. Via sin centrale placering i det svenske erhvervsliv lykkedes det at samle meget store summer og at holde disse under den indre kreds kontrol. Ikke alle ledere i virksomhederne og arbejdsgiverorganisationerne havde lige stor goodwill overfor tiltaget. Fra slutningen af 1940'erne ændres strategien således fra direkte støtte til presse og partier (partipolitik) over mod en mere langsigtet propaganda (blandt andet satsedes på brugen af Gallupinstituttet). Niklas Stenlås vurderer dette som et udtryk for mistro til de borgerlige partiers duellighed – men også som en erkendelse af, at det ikke var lykkedes at fravriste Socialde-

mokratiet magten. Det peger frem mod det arbejdsmarkedspolitiske samarbejde, som kom til at kendetegne den svenske model i de kommende årtier.

Efter denne spændende skildring af den indre kreds aktiviteter, forsøger Stenlås i bogens anden del (kap. 9-12) at trænge ind i dette netværks funktioner og selvforståelse. Denne del af afhandlingen bliver unægtelig lidt mere spekulativt – og til tider lidt moraliserende. Gad nok vide hvordan vores eget fag ville se ud efter en undersøgelse af personlige netværk, magtpositioner og normer. De overvejelser forf. har om netværkets mekanismer – fx pligten til at gengælde gaver, informationsprivilegier eller sammenblandingen mellem private og offentlige handlinger – er jo nok ret generelle. Det kontroversielle er, hvorvidt disse netværk har virkninger og konsekvenser som truer demokratiets funktion. Når forf. (kap. 11) skitserer den økonomiske elites selvopfattelse finder han en »ingenjör- og expertidentitet« med stor tiltro til egne evner og en udbredt mistro til »det politiske«. Det er iøvrigt interessant nok den samme rationalitet som forskningen ofte bruger til at karakterisere den nordiske velfærdspolitik. Bemærkelsesværdigt er, hvordan denne nedvurdering af det politiske ofte kombineres med en stærk vilje til politisk handling.

Niklas Stenlås afhandling er et væsentligt og spændende bidrag til svensk samtidshistorie. Den giver en række indblik i en verden, der har lykkethed som sit fornemste kendetegn. Og det er et vigtigt supplement til historien om de politiske og økonomiske bånd mellem LO og Socialdemokratiet. Især bogens første del (kap. 4-8) er en fascinerende samling af mange små brikker til en intens historie. Bogens indledende og sidste del forekommer derimod lidt lange, ikke helt så overbevisende – og med lidt for mange teoretiske sideblik.

Det er klart, at når man bryder ny mark, så efterlades en række emner og spørgsmål uberørte. Bogen »Den indre kretsen« stimulerer således til at tænke videre. Hvorfor mislykkedes den indre kreds aktion mod det socialdemokratiske samfund – eller gjorde den? Hvordan ser historiens fortsættelse ud? Dette historiske arbejde har således noget at sige også for den politiske situation i dag. Det blev tydeligt i den svenske presses modtagelse af og debat om bogen. Det var lige fra Aftonbladets konstatering af erhvervslivets tvivlsomme demokratiopfattelse til Svenska Dagbladets konstatering: »Direktörerna styrde, tack och lov«. Det er ikke alle akademiske arbejder forundt med en sådan interesse.

Man kan kun ønske sig lignende bidrag til den danske samtidshistorie. Her har virksomheds- og erhvervshistorie tilsyneladende fået vind i sejlene, og der er blevet afsat store beløb til at undersøge magten i det danske samfund. »Den indre kretsen« vil kunne inspirere og stimulere nye perspektiver på begge områder. Ikke mindst idet en række af de konkrete temaer i bogen – redningsaktioner for borgerlige aviser, hemmeligholdelsen af erhvervslivets støtte til politiske partier, lukkede netværk for virksomhedsledere, en særegen kultur hos bestyrelsesmedlemmernes elite eller den tilsyneladende mistro til det politiske system – kan genfindes i den danske samtidshistorie.

Klaus Petersen